

Kritika-Figyelő

Tükrözött kultúra avagy a kultúra tükrözte nevelés

„A nevelő nem engedheti meg magának, hogy a kultúrának csupán passzív szereplője legyen, hanem aktívan is fejlesztenie kell a kultúrát, mégpedig önmaga nevelése révén. Műveltsége nem rekedhet meg egy szinten, mert máskülönben olyan hibákat kezd el javítani a gyermekeknél, amelyeket saját maga esetében nem korrigált. Ez természetesen a nevelés ellentéte.” (C. G. Jung)¹

Nem kis vállalkozásba fogott Vajda Zsuzsanna, amikor egy átfogó, széles látókörű, összegzését tervezte mindazoknak a tapasztalatoknak, melyek a tágan értelmezett neveléssel kapcsolatban fellelhetők. Könyvében az intézményes nevelésről szóló leírások csak töredékét adják azoknak a felhalmozott ismereteknek, amelyek inter- és multidiszciplinárisan megjelennek. A könyv nagy érdeme sajátos szemlélete, amely révén a kulturális antropológia, szociológia, pszichológia, etológia, neveléstörténet eredményeit helyezi egymás mellé, oly módon, hogy a különböző álláspontok, kutatási eredmények felvázolása mellett nem értékeli vagy minősíti azokat. Felhívja a figyelmet a néha egymásnak is ellentmondó adatokra. Ezekből következtetéseket von le, bár a véleménye így ritkán válik hangsúlyossá. A kísérleti leírások, a kutatási eredmények sokasága az elméleti tételeket érthetővé teszik, bár teljességre törekvő sokszínűségük meg is nehezíti az olvasást.

Tankönyvekben szokásos részletességgel és következetességgel mutatja be XIX–XX. századi külföldi és hazai filozófusok, pszichológusok, szociológusok és neveléstudományi szakemberek a könyv témáinak megfe-

lelő gondolatait. Szemléletében teret ad a pszichoanalízis gondolkodásától a behaviorista pszichológián keresztül a humanisztikus gondolatoknak. A könyv felépítése híven mutatja a szerző rendszerezésre törekvő látásmódját. Az írás tankönyvformájú külső megjelenés és címe (Nevelés, pszichológia, kultúra) azonban kevéssé figyelemfelkeltő annak a tükrözésére, ami a szerző szándéka.

A könyv öt nagy fejezetéből az első *A család és a nevelés változásai az időben* címet kapta, a gyermekkor történetéről szól a korai kereszténységtől napjainkig. Ez a fejezet drámaian mutatja be azt a változást, amely a gyerekek életmódjában végbement. Azt a következtetést vonja le, hogy a gyerekektől elvárt felelősségvállalás növekszik, és a védett gyermeki világ megszűnően van. Ezzel együtt a társadalmi változások miatt a felnőtt világ csökkenő individuális önkontrollszintje és infantilizálódása kevéssé képes a gyerekek számára a felnőtt világot kecségetető távlattá és elérendő céllá tenni.

A második fejezet *A nevelést meghatározó körülmények* címet viseli. A szerző a nevelés biológiai meghatározottságától a kultúra által szabott lehetőségeken keresztül, a gyermek mikro-

¹ C. G. Jung: Gondolatok az apáról, az anyáról és a gyermekről. Kossuth Könyvkiadó, 1995. 103–104. o.

környezeti kapcsolatainak összetevő-höz vezet. Nem feledve, hogy a gyermek saját nevelésének döntő és aktív, környezetet befolyásoló komponense. A szerző kitér azokra a változást meghatározó tényezőkre is, mint a korai kötődés, az elválasztás, a tisztaságra szoktatás, az agresszivitás, az ellenálló képesség, amelyek zavarai a patológiás fejlődés sarkkövei lehetnek. A növekedés fejlődéslelektani szemléletű leírását a szerző mindig a környezet függvényei körébe ágyazza. Külön témakör foglalkozik a családi életciklusokkal, az elsődleges környezet funkcióival, a gyerekek hatalmi pozíciójával a családon belül és a családtagok eltérő attitűdjével a nevelés terén. A könyv érdekes leírását tartalmazza a gyermek személyközi kompetenciához való jutása lehetőségeinek. Az olvasó előtt világos képként bontakozik ki, hogy a család társadalmi, anyagi, érzelmi státusza, illetve annak viharos változásai milyen áthatóan határozzák meg a gyermeki létet.

A kötet harmadik fejezete a *Normaadás és nevelés* kérdéseivel foglalkozik. A normák és szabályok társadalmisító, szocializáltságot elősegítő funkciójától, a nevelés értékeinek kiválasztási problémáin keresztül jutunk el az elsajátítás folyamatáig. Annak a tapasztalatnak a megértése is izgalmas, hogy a szülőök választott értékei nem felelnek meg minden esetben nevelési stílusuknak és a gyermek azon élményeinek, amelyeket általuk átélnek. Vagyis nevelési eszményeinknek és az elérni vágyott értékeinknek olykor mérőben ellentmond a viselkedésünk által kiváltott hatás gyermekeinkben. Más oldalról érdekes annak vizsgálata is, hogy a környezet mennyiben támogatja, kontrollálja vagy gátolja a gyermekek önálló értékválasztását. Természetesen a nevelési módszerek között jól ismert büntetés és jutalmazás hatásainak új szempontjaival is megismerkedhetünk. A témakört a nevelési stílus-

sok változatainak megismerése és hatásuk összehasonlítása zárja.

A negyedik témakör *Az intézmények és nevelés* problémáit elemzi. Itt az intézményes nevelés különböző szintjeinek vizsgálatán keresztül jutunk el a televízióig, amely az előtte töltött időtartamot és a hatásosságát tekintve jócskán felveszi a versenyt az iskolával. Az iskolával kapcsolatban természetesen a szerző számba veszi mindazokat az érveket és ellenérveket, melyeket ellene és érte kinyilvánítottak. Felveti azt a kérdést is, hogy az iskola mint intézmény eleget tud-e egyáltalán tenni a nevelési feladatának. Ugyanakkor szól arról a másik végletéről is, hogy az iskola létjogosultságát éppen a szülők nevelői kompetenciájának elvesztése okozza.

Izgalmas a tanári szerepekről szóló rész, amely az ember néhány ősi archetipusán keresztül vezeti le a gyermekek által a tanárra kivetülő elvárásokat. Ki ne ismert volna olyan tanárt, aki a „Mester”, a „nagy Sámán” vagy a „Rend Őre” szerepét töltötte be életében. A szerepek mellett figyelmet szentel a könyv a tanárok által leggyakrabban alkalmazott osztályvezetési stratégiákra. Ezek olvastán az a kérdésünk merülhet fel, milyen lehetőségük adódik arra a tanároknak, hogy a saját személyes igényeiknek és lehetőségeiknek megfelelő eljárást megtalálják. A szerző megerősíti, hogy modern társadalmunkban, a vegyes értékek korszakában az autonóm, professzionális alapon működő, gyermekszertől iskoláknak van meghatározó szerepük.

Az utolsón fejezet a *Problémák a nevelésben* címet viseli. Mind a szülők, mind a szakemberek számára áttekinthetően foglalkozik a magatartási és beilleszkedési zavarok tüneteivel, például a hiperaktivitással, a dyslexiával, a lopással, a bűnözéssel. A könyv zárásaként kitér azokra a családban előforduló válsághelyzetekre, melyek a gyermekek

nevelésére hatással vannak, például a válás, a gyász, az örökbefogadás.

A könyv minden témához egy sor szakkifejezés, fogalom értelmezését csatolja, ezzel enciklopedikus összességét adja a nevelés során felmerülő kérdéseknek. Hasznosan forgathatják azok a szaknyelvben járatos főiskolai, egyetemi hallgatók, kutatók és más szakemberek, akik a téma feldolgozásához keresnek szempontokat és adalékokat.

A szülői és a hivatásos nevelői magatartás – ahogyan erre a könyv egész szemlélete utal – nem a nevelést befolyásoló egyes tényezőkön, hanem egy átfogó attitűdön és valódi elkötelezett-

ségen múlik, amely határok nélkül, erőfeszítéseket nem kímélve, nyitottan kutat a nevelés lehetséges, személyhez szóló lehetőségei felé.

Mindezen túl, a gyermekek világra segítésének és a kultúrába való bevezetésének csak akkor van értelme, ha a szülők és a nevelők számára létezik egy pozitív jövőkép, amely felé magasabb rendű célok is megfogalmazhatók és van remény elérésükre. A *Vajda Zsuzsanna* által tükrözött kultúrákba ágyazott világ olyan tájékozódási pontokat vet fel, amelyek útmutatóul szolgálhatnak a nevelés területén kalandozó, kereső utazónak.

Vajda Zsuzsanna: Nevelés, pszichológia, kultúra. Dinasztia Kiadó, Budapest, 1994. 240 o.

Jankovich Andrea

Gertrud Orff

Orff zeneterápiájának alapfogalmai

Hazai könyvtárakban megtalálható német nyelven Az Orff-Zeneterápia (OMT, azaz Orff-Musiktherapie) című könyv. Ehhez 1974-ben *Carl Orff* zeneszerző írta a bevezető sorokat. *Orff* munkássága századunkban a görög múzsai nevelést keltette életre. Énekbeszéd, mozgás-tánc, vers-dráma, játék-színpad a zenei nevelés gyakorlatában összefonódik, az ütőhangszerek használatában különösen jelentős szerepe van. *Gertrud*ról azt írja, hogy sokévi bel- és külföldi gyógypedagógiai, orvosi, pszichológiai tapasztalatot szerezve, alkotó szellemiségű munkát teremtett Zeneterápia című könyvében.

Gertrud Orff műve 1994-ben jelent meg magyar fordításban a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola kiadványaként. Tízéves tapasztalatot 77 alapfogalomban közöl. Iránytűként használható a zeneterápia útjá-

ra induló számára. Az út állomásain történő események tér-idő koordináták között, verbális és nem verbális kommunikációban, tárgyi reprezentációt nyújtó, alapélményt jelentő tevékenységben, szüntelen percepciók készenléttel és biztató-elfogadó érzelmi háttérrel zajlanak. A Bevezetőből megtudjuk, hogy munkája elején a szerzőt mely kérdések izgatták. Kíváncsisága létrehozta a zeneterápia módszertani kultúráját, ahogy *Hermann István* 1983-ban megjegyezte, hogy „a kultúra története a kíváncsiság története”. Kérdései megfejtéséhez „kulcsokat” keresett.

A kulcs szó háromféleképpen szerepel a könyvben. A zeneterapeuta kulcsszerepéről, kulcsszavairól mint a „rugalmasság és segítőkészségről” és a gyermek elejtett szavai közt rejlő „kulcsokról” beszél. Hangsúlyozza, hogy a kulcs és a hozzá tartozó zár együtt al-